

Toulky

přepyšskou minulostí

XVIII.

KŮŇ V ZRCADLE NAŠÍ MINULOSTI

Toulky přepyšskou minulostí

„V koni se promítají sny člověka o vlastní síle, moci a kráse.“

Tentokrát nebudou Toulky ani tak o lidech, ale o jejich zvířecích přátelích a pomocnících. Vedle psů jsou koně asi těmi nejvěrnějšími, kteří člověka, na jeho pouti historií od nepaměti doprovázejí. Než se dostaneme ke koníkům v Přepýchách, dopřejme si na úvod něco z internetové osvěty.

Trochu „koňské historie“

Kůň je tvorem starším než člověk. Jeho první předek jménem eohipus se objevil již před 60 miliony let ve třetihorách, na území dnešní Severní Ameriky. Koním, které známe dodnes, se příliš nepodobal. Měl dlouhé tělo a krátké nohy a byl velký asi jako liška (30 cm). O 20 milionů let později žil mesohippus, který již vypadal jako menší kůň, tak jak ho známe dnes. Totéž platí o později žijícím miohypovi, a pliohypovi.

Zřejmě jedinými předky všech dnes žijících plemen koní byli evropský západní kůň (vyhubený již ve středověku), tarpan (vyhubený v 19. století) a kůň przevalského,

který byl před vyhynutím zachráněn na poslední chvíli (mimo jiné i díky pražské ZOO).

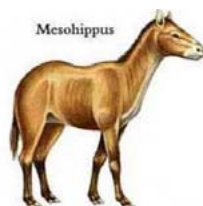
Kůň a člověk žili zpočátku klidně vedle sebe. Jakmile se člověk naučil vyrábět zbraně, začal koně – stejně jako jiná velká zvířata lovit pro maso a kůži. Současně však přemýšlel, jak by mohl jejich sílu

a rychlost využít ve svůj prospěch. Kdo by necítil obdiv ke koním? Tato velká, silná, rychlá, krásná a chytrá zvířata se těšila pozornosti a zájmu našich předků. Potvrzují to malby a rytiny na stěnách jeskyní, z nichž nejproslulejší se nacházejí ve Francii a Španělsku a jsou staré 15 000 – 17 000 let.

Nejstarší důkazy o chovu koní pocházejí z Asie, ze 4. tisíciletí před našim letopočtem. Časem se kůň stal nepostradatelným pomocníkem člověka. Koně sloužili jako dopravní prostředek, nosili náklady, tahali vozy, orali pole a bojovali ve válkách. V mnohých částech světa kůň vykonává tyto práce dodnes.

eohipus

mesohippus

miohypus

pliohypus

Provází člověka i v moderní civilizaci, zejména jako ceněný společník pro zábavu, sport a rekreaci.

Dnešní koně se dělí do tří základních skupin – teplokrevníci, chladnokrevníci a poníci. Teplokrevníci jsou temperamentní štíhlí koně s lehkou hlavou a dlouhýma nohama, používání především k jízdě. Chladnokrevníci jsou mohutní, silní koně s velkou a těžkou hlavou, používání hlavně k tahu. Poníci jsou menší koně (výška v kohoutku do 130 cm), mohutní a silní, s krátkýma nohama a krátkou hlavou s malýma ušima. Na světě dnes existuje přes 200 uznaných plemen koní, která se značně liší vzhledem i velikostí. Nejmenší, jako třeba argentinská fabela měří v kohoutku jen 75 cm, největší, jako například shirský nebo peršonský kůň, až 180 cm.

Dosti ale již osvěty a pojďme se podívat přímo k nám, do Přepych..

Kůň v historii naší obce

Ve středověku byli **koně** především **výsadou šlechtických rodů**. Z nejrůznějších archivních dokumentů, kronik i hmatatelných důkazů v podobě honosných náhrobků v kostele sv. Prokopa víme, že naše minulost je na přítomnost zemanů a nižších šlechticů velmi bohatá.

Nejstarší zmínky o pánech „z Přepich“ jsou ze 14. století. Jako první se roku 1367 připomíná Závíš z Přepich, 1389 Oldřich z Rychenberka, jinak z Přepich, a roku 1403 Markvart z Přepich a Rychenberka. V dalším širokém výčtu následují například Augustin Skalaka z Lázece (1439), Mikuláš mladší Trčka z Lípy (1496 - byl také vůbec prvním majitelem sousedního Opočna), v 16. století Tamchynové z Doubravice (1566), Dohalští z Dohalic (1598), ve století sedm-

náctém Mikuláš Talacko z Ještětic (1615), Anna z Bubna, Dobřenští z Dobřenic (1635), Rousové z Lipna (1658). (V závorce je datum doložitelného zdroje – poznámka V. Z.)

Dokladem rodů je místní kostel. Krom střídající se vrchnosti počínajíc pány z Dobrušky, přes pány a hrabata Trčky z Lípy až po hrabata a knížata Colloredo-Mansfeldů se kostel v Přepychách dostal pochopitelně do pozornosti i drobné šlechty z Přepych a okolí. Nepřekvapí pak, že si jej také volili jako místo svého posledního odpočinku. Zachovalé náhrobníky je dnes složité přesně definovat, ale z erbů a ze starých zápisů je známo, že zde byli pohřbíváni příslušníci vladyckých/rytířských rodů Někovských z Medonos, Dobřenských z Dobřenic, Rousů z Lipna, Vlkánovských z Vlkánova, z Bubna a Podvinských z Leroid.

Ke všem těmto pánům té doby kůň neodmyslitelně patřil.

Jen útržkovitě je zmínka o koních **ve farních kronikách Přepych**. Koně byli součástí majetku církve, a protože naše farnost byla v minulosti velmi rozsáhlá, rovněž zde měli koně své stálé místo. Farář zajížděl na mši do Křivic, zaopatřoval umírající v Bolehošti, Čance, Vyhnanicích, křtil kapličku v Očelicích, navštěvoval věřící v Zádolí nebo Lipinách. A kůň, nejrozšířenější dopravní prostředek té doby ho, na všechna ta místa, spolehlivě dovezl.

O stáji pro farní koně se píše již v roce 1643, kdy byla postavena nová stodola a opraveny další shnilé hospodářské stavby. V roce 1791 je v kronice další poznámka: **“... postavena na faře stáj pro koně, od základů ze dřeva, za doby, kdy byli kostelníky Jan Novák, hostinský přepýšský, sedlák Jan Boháč a přepýšští chalupníci Jan a Václav Hájkovi.”** O šest let později (1797) jsou v **Soupisu majet-**

De Praestationibus Beneficiati
 496 Beneficiati Praepichensi pro duobus
 hono pona et corvo ex parte parochiali
 vecturas ab antiquitus praestant re
 spectu ex parte Ganna et Mokregatterna
 stin. Pro lignis taceo in usum Curati
 ab antiquitus suppeditantur quosvis an
 no ex fclinis ecclesiae vel eius redi. Libus
 duae ponus, quas tenentur advehere usque
 ad se pona Ganna et Dobrykover alter
 unam per annos. Ab antiquitus pona
 Mokreg et Ganna tempore quadragesima
 dabant cum ovio venem pappaveris
 pona Przepich et Bolechorcht venem
 cannabris. Anzicis aliquid de venime lina
 pro oleo ungendi curricula ad divina
 et infirmos adhuc deponit. Ita pona
 idem infirmos occidendum quicquid dicit
 vel duos equos procurare tenentur jungu
 dos curricula ecclesiae. antequam pro
 infirmis caferis: qui vici equis non
 gaudebant. Dominium applaudabat
 vestigia illis robotandi qui occasionem pro
 vacante ad providendos infirmos miserat
 erga refectionem robotae medio vel to
 stius diei a pro portione distantia pona
 rogandi, quae consuetudo in hoc Dominio
 sequit usque ad annum 1787. Nunc resco

Zápis v kronice z roku 1807

ku farního uvedení 2 koně. Jejich jména v této zprávě nejsou. Koně a koňské povozy byli předmětem povinností (břemen nebo desátků) farních obcí. K tomu opět zpráva z roku 1807: **„Přepýšskému beneficiantovi k odvezení sena a ota-
 vy z farské louky od starodávna poskytují koňské povozy sedláci ze vsi Čánky a Mokrého střídavě. K povinnosti dřeva pro užití fa-
 rárem od starodávna přísluší ze zádušních lesů k tomu určených dvou borovic, které jsou povin-
 ni střídavě sedláci ze vsi Zádolí a Dobříkovec dovézti povozy každý rok na faru. Křivice dávaly semeno lnu pro lisování oleje a vozík na bohoslužby. Příležitost k zaopatřování nemocných vždy byli povinni dávat dva koně pro zapřažení vozíku kostela. Před-
 nostně k nemocným chalupníkům (kteří se netěšili svým koním) panství uložilo sedlákům tuto robotu, kteří posílali kněze k**

zaopatřování proti úpravě roboty o tolik dnů podle vzdálenosti vsí, kterýžto zvyk zde vytrval až do roku 1787, nyní však jsou povinni i opatřiti příležitost nebo ji rozdělit od obce. Ke slavení třetí bohoslužby ve filiálním kostele, k přivezení a odvezení kněze od starodávna byli povinni dáti příležitost dva nebo čtyři koně sedláci a zahradníci ze vsi Křivice a Čánka. Nyní však v řečených obcích pro zmenšení počtu katolíků tolerančním patentem pro oněch málo katolických sedláků a zahradníků nastoupil křivický kostel“. Tehdejší sloh je trochu kostrbatý, ale o užití koní k účelům církevním vypovídá. Kůň prostě k vesnici patřil a třeba při sčítání osob a majetku v roce 1880 je v Přepychách vykazováno 63 koní.

Kůň byl také významným pomocníkem v zemědělství. Těžkosti s tím spojené připomíná kronika: „... Přepýšský farář svými vlastními koňmi svá pole sotva může obdělávat, protože pro ně není žádná potrava na farských pozemcích a malý kus pastvin pro pasení krav najaté od záduší za plat sotva postačí. Louka, která je vzdálena skoro ¾ hodiny je kyselá a močálovitá, seno z ní musí žrát cizí kůň a to musí stačit na zimu. Seno nepostačí ani pro krávy (mezi devíti a deseti kusy na faře), tedy je nucen ročně kupovat 10 nebo 12 centů.“

Za polní práce nad rámec povinností farníků musel farář zaplatit. Například v roce 1806 za polní práce kromě oběda a zpropitného zaplatil farář Václav Schejbal za orání a vláčení 59 zlatých, za odvezení hnoje na pole 14 zlatých. Za všechny práce celkem za rok 1108 zlatých. (Pro srovnání – přibližně v těch letech koupil stavení čp. 29 Josef Ehl za 1200 zlatých – dnes Ježkovo „Na Ehlově“).

Koně byli aktéry i v událostech a útrapách válečných. Byli předmětem válečných odvodů a vítanou kořistí při drancování a pustošení obcí cizími (a často i vlastními) vojsky. Zejména za třicetileté války (1618 – 1648) se i v našem kraji dostávali lidé do nepříjemných kontaktů se švédskými vojáky. Ti daleko od vlastních zásob drancovali místní osady, obírali lid o poslední potraviny, odváděli dobytek, loupili cennosti a ničili umělecké památky. „...dne 3. října 1643 v noční hodině vtáhli cizí vojáci do vsi Přepych, drancovali téměř tři hodiny do svítání, s 69 uloupenými koňmi a lepšími věcmi z kostela odešli...“

Křížem-krážem táhli koně Evropou třeba za Napoleonských válek a jejich dusot dolehl i do Přepych.

„...dne 11. srpna 1813 přišlo veliké množství Rusů do Přepych, byli zde přes noc, až po dvaceti měli obyvatelé ve svých příbytcích mužů, na faře byl ruský obrst (plukovník - Poznámka V. Z.) s 15 sloužícími a dvanácti koňmi, nato druhý den ráno po snídani zase z Přepych odmaširovali, ačkoliv dlouho zde nebyli, proto však přece sprostí vojáci pro koně škody na jetelích a vikách nadělali, neb pro ně ty věci, vypůjčice kosy od obyvatelů napořád, kde mohli sekali, však to proti a mimo vůli představených svých činili, nebo jako potravu pro sebe maso a jiné věci, také pro koně obrok dostávali.“

Dodejme jen, že ty koně v tom byli nevinně, jak to zaznívá i v básni Raport od Fráni Šrámka.

Raport / Fráňa Šrámek - úryvek básně

*Na levém křídle a poslední
já budu stát,
a tušit nebude, oč prosit chci,
žádný kamarád -
a paty k sobě, špičky od sebe,
pro tebe, sne můj divný, pro tebe
já budu meldovat.*

*Hlásím, pane hejtmane,
že se mi zdál sen,
vojna byla a já ležel
v poli zastřelen;
a zrovna u mne váš kůň taky pad,
nám přáno bylo spolu umírat,
to z boží vůle jen.*

Příběhy koní

Toulky přepýšskou minulostí

Tím, že byl kůň stále v blízkosti lidí, prožíval s nimi i jejich strasti, někdy byl i příčinou jejich tragických osudů, ale i zábavy a historek humorných.

Příběh první

První příběh, který není veselý, nazveme ho třeba „Osudná cesta pana Ulricha“, se odehrál roku 1887 a vypůjčil jsem si ho z novínového článku Vladimíra Šindeláře, který budu ve zkratce volně interpretovat. Antonín Ulrich (někdy psáno Ulrych), sedlák a obchodník z Přepych (pravděpodobně příbuzenský prapředek Radka Tláskala) zapřáhl brzy ráno koně do povozu a vydal se na trhy do Hradce Králové. Na cestě v lesích někde u Polánek přibral na kozlík „stopaře“ Jiřího Křečka z Plotiště. Ten po krátkém rozhovoru, zlákan vidinou snadného zisku, střílil revolverem pana Ulricha do krku a

dalšími dvěma výstřely do úst. Ukradl z peněženky 150 zlatých a stříbrné hodinky a uprchl do lesů k řece Orlici. Nešťastný obchodník byl v tu chvíli stále ještě naživu a jeho tělo leželo v kaluži krve uvnitř povozu. Kůň, který tudy šel snad postě, však znal cestu a sám došel do Třebechovic, kde na náměstí, kam také často za obchodem jezdili, zastavil. Zde ho našla Antonie Semotamová, která šla za svítání

pro vodu do kašny. Přivolanému strážníkovi ještě stačil umírající Ulrich říci jméno svého vraha. Později svému zranění v Opočenské nemocnici podlehl. Jiří Křeček byl později dopaden, odsouzen k trestu smrti provazem, který byl císařem změněn milostí na doživotí. Paradoxem bylo, že celý lup Křeček ztratil, když ve spěchu brodil řeku Orlici. Antonín Ulrich zemřel zcela zbytečně!

Příběh druhý

Druhý příběh je sice spíše o divadle, ale i koně v něm mají svoji roli. Po vzniku republiky došlo i v Přepychách k velkému oživení kulturního a společenského života, ožila činnost spolků i občanů. V roce 1923 uspořádala Jednota divadelních ochotníků, jejíž duší byli Josef Lacina a učitel Josef Brabenec, velkolepé představení „Branského Frantina“, na „Rejzkové stráni“. Do stavby scény se zapojili truhláři, tesaři a další řemeslníci a vytvořili věrnou kopii vesnické návsi. Po té projížděli při hře místní sedláci s povozy a na koních. Na původní

přiložené fotografii jsem napočítal 10 koní. Hru shlédlo přes 2000

diváků a o umu místních se ještě dlouho vyprávělo.

Příběh třetí

Příběh třetí je dokladem toho, jak si člověk koně vážil a co byl pro něho ochoten obětovat. Událost jsem popisoval již v Toulkách o

Záhornickém kopci, ale stojí za to ho z kroniky opět připomenout. „V úterý, 2. února 1932 čeledín rolníka Němečka z Meziříčí vzal ze Škaldova lomu náklad kamene, a protože silnice byla kluzká, obá-

val se, že koně těžký náklad z kopce neudrží. Aby se jim nic nestalo, vypráhl je a pokusil se svézt vůz z kopce sám. Vůz se rozjel velmi prudce, srazil ho k zemi a na místě zabil. Za koně dal život svůj.“

Příběh čtvrtý

Příběh čtvrtý je rovněž smutný a opět si ho vypůjčím z Toulek. Již druhý den po vstupu německých vojsk do okleštěné Československé republiky v březnu 1939 vstoupilo v platnost nařízení o povinné jízdě vpravo. Ze dne na den skončil systém jízdy v levém jízdním pruhu, akceptovaný dle dosud platného

britského systému. Dne 9. června 1940 jel od své chalupy č. 124 mladý Václav, dvacetiletý syn Josefa Chudého, s mladým odpočatým koněm skrz Přepychy. Na voze s ním seděl čeledín K. Talavašek. Pravděpodobně, jak naznačuje v kronice jeho otec, jel po levé straně silnice. „U kostela u ohybu silnice vyrazilo znenadání auto pana Vančury z Opočna, jedoucí dle nových

předpisů. Řidič zatroubil, kuň se lekl, hodil nohu za voje. Nějakým způsobem potrhala se oprat. Syn pravděpodobně chtěl chytout koně u huby, seskočil z vozu, při činu byl zasáhnout podkovou nad spánek a proražena mu byla lebka. Čtvrtý den v nemocnici zemřel.“ Jen malý střípek toho, jak také pohnuté události v Protektorátu zasáhly do osudů lidí i koní.

Příběh pátý

Příběh pátý je o málo známém chovu belgických koní v Přepychách. V roce 1911 bylo v Opočně založeno družstvo pro chov koní chladnokrevných, jehož významným členem se stal Josef Ulrich, statkář z Přepych (pradědeček Jirky Tláskala, č. 37). Ten přivezl z Belgie dva chladnokrevné hřebce (Glaneur a Cartouche de Nivelles) a během dalších let přikoupil ještě další dva. Ti se stali základem cho-

vu „belgičanů“ v našem regionu. Později, v roce 1915 je převzalo zmíněné družstvo. U Josefa Ulricha tak bylo v letech 1911 – 1920 (v jediné chovné stanici družstva) umístěno 7 hřebců. Družstvo se čile rozvíjelo a například jen v roce 1925 zde bylo připuštěno 452 klisen ze širokého okolí. V Přepychách byla chovná stanice až do roku 1934, kdy se Josef Ulrich dalšího držení zřekl, a družstvo pokračovalo v chovu na nové stanici v Pulicích. Zde byl v držení Josefa

Chmelaře impozantní hřebec Nerveux, tmavý ryzák s lysinkou, jehož potomkem byla Nerva, legendární přepýšská kobylna Jana Ulricha č. 37 (syna Josefa Ulricha). Když při vybírání bahna z Dvorského rybníku zapadl povoz se dvěma místními koni, nastoupila Nerva a povoz vytáhla. Mám k Nervě i osobní vzpomínky, u Ulrichů s ní jezdil můj děda František Hodoval a někdy nás s Jendou Tláskalem (vnuk Jana Ulricha), na její hřbet posadil.

Příběh šestý

Příběh šestý je z osmdesátých let minulého století a je vlastně dobře, že po těch smutných je i trochu úsměvný. Kočí JZD Přepychy Josef Ježek, čp. 29 se vracel s povozem z pole, když za kravinem před ním vzlétlo hejno vran. Koně se lekli, splášili, kočím se vytrhli z opratí a prolétli statkem.

S profesionalitou závodního spřežení vybírali všechny zatáčky, ale na konci dvora „brnkli“ kolem o roh posledního stavení a neštěstí bylo hotovo. Při výjezdu na ulici zvané Sálecká se zřejmě nehodli, pravý šel hot a levý čehý a koně skončili i s povozem v rybníku sv. Ján. Byl listopad a pořádná kosa, ale nic naplat. Nešťastný kočí musel do trenýrek a snad poprvé vyprahal koně po krk ve stude-

Ilustrační snímek z doby JZD Přepychy.

Jan Čtvrtečka – setkání dvou „technologií“ při sklizni obilí

né vodě. Ještě dlouho slýchal pan Ježek v hospodě vtípné narážky a

otázky na to, jak ho křtil samotný svatý Jan Nepomucký.

Zašlá foto z rodinných alb

Toulky přepýšskou minulostí

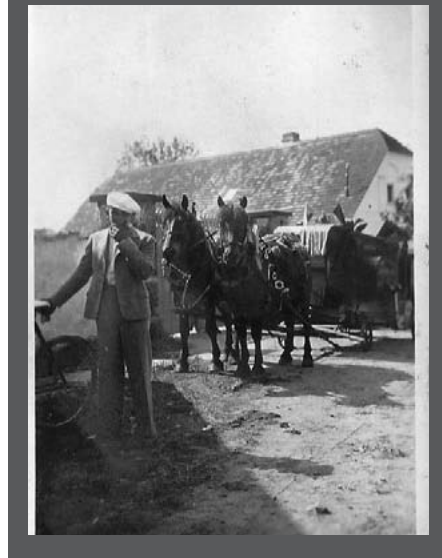
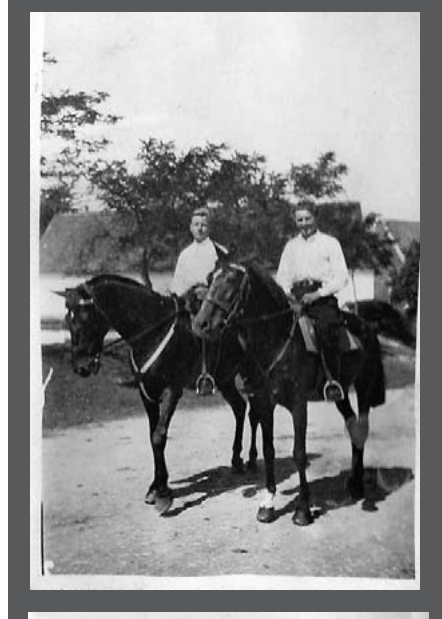
Výjezd z Burešova statku č. 100 (dnes Hana Piecková)

Výjezd kočáru od Dubnových č. 50

Výjezd od Zilvarů, č. 170

3x foto koní od Rohlenů č. 23

Nakonec něco o lidech

Toulky přepýšskou minulostí

Říká se jim „koňáci“ a jsem přesvědčen, že to není myšleno hanlivě. Jde o skupinu lidí, kteří si ve svém životě vytvořili ke koním mimořádný vztah. I dodnes žijí mezi námi a dva z nich jsem oslovil.

Jaroslav Čuda

Jaroslav Čuda prožil s koňmi krásné mládí při odchovu hříbat pro tehdejší Státní statky v Bědovicích. Své zkušenosti získával od starých koňáků, váží si zejména pana Jana Ulricha z Přepych. Jeho vztah ke koním plně vyjadřují jeho slova: „Jak se chováš ke koni, tak se chová on k tobě. Neublížíš jemu, neublíží tobě. Je věrný a nezradí tě.“ Na snímku je mj. se sourozenci Evou a Jirkou Hovadovými.

Jaromír Zilvar

Jaromír Zilvar vyrůstal s koníky od narození. Když v roce 1992 začal soukromě hospodařit, byl kůň jeho důležitým pomocníkem. Již dříve pomáhal lidem s koňmi na záhumenkách, stahoval dříví v lese. S kobyolkou Šárkou prožil 21 společných let. Naprosto mu věřím, když říká: „Koně jsou upřímní, spolehliví, jsou to kamarádi.“

Koňská spřežení byla i u krajského kola VESNICE ROKU 2017

HOSPODINE NEDEJ ZAHYNOUTI KONÍM

Toulky přepyšskou minulostí

Celé povídání o koních ukončím v současnosti. Letos jsme získali významné ocenění – stali jsme se Vesnicí Královéhradeckého kraje roku 2017. Bylo za tím mnoho usilovné práce vedení obce, aktivního zapojení spolků i nezištné pomoci a spolupráce občanů. Maličkou zásluhu přiznejme ale i koníkům, kteří – na dnešní dobu trochu netradičně - provázeli hodnotící komisi celou obcí a umocnili tak dojem z poznávání jejich starých krás i současných proměn.

Koňská spřežení s bryčkami před základní školou v Přepychách. S hodnotitelskou komisí a hostiteli - zastupiteli obce, absolvovala okružní jízdu obcí. kolem rybníku sv. Jan, skrze Domky a kolem mateřské školy a zpět kolem hasičské zbrojnice, kostela sv. Prokopa do Skal a do Dřízen

Věřící i ateisté, popřejme si závěrem:

**„Hospodine, nedej zahynouti koním
a ještě dlouho je s námi zachovej!“**

Nejen pro práci, ale dnes spíše pro naše potěšení z tohoto krásného, ušlechtilého a důstojného tvora.

Vladimír Zdeněk st.